

Kővári Orsolya

A körút Kukorica Jánosa

DERZSI JÁNOSRÓL

Pályája hajnalán szelídhette-
tetlen betyárként vicso-
gott fegyelmezetlenül és
mélyről jövőn a *Rosszembere-*
ben, ma milliméterre beállított,
halott Krisztust ábrázoló pózban
fekszik végállapotúra gyötörve
A torinói lóban.

Akkor pálinkás kenyéren csepere-
dett, asztalostenyerű, bővérű nyír-
ábrányi parasztfiú, filmezésre kasz-
kadór-castingon kiszúrt őserő, any-
nyi energiával, értetlenséggel és
kétséggel, hogy ha instrukcióba ad-
ják neki, felszántja a Nagykörutat.
Egyszerre meztelen idegvégződés,
és elfuserált népi hős. Major Tamás,
Székely Gábor, Őze Lajos, Latino-
vits Zoltán, tanára, Hegedüs Géza,
és Fehér György, Huszárík Zoltán,
Bódy Gábor vigyázza züllését. Ma
européer fesztiváli zsűritagok által
egyetemességük elismeréseképp dí-
jazott filmek művészi képeinek iko-
nikus arca. Kivételes arc. Nem a
„markáns”, az „erőteljes”, a „karak-
terisztikus” az igazi kifejezések rá.
Privát jelzót érdemlő. Penge metszet-
te. Szoborszerűn határozott. A bel-
ső lágyulás, a zaboláltság hozza ki
igazi élet. Természet alkotta kép-
zőművészet. Derzsi a legendává vá-
lás útján egyik szemét prózai körül-
mények közt autóbalesetben veszti.
Még főiskolás. Üvegből pótolják.
Megtanulja sűríteni a tekintetet.

A színházi rezervátum különne-
mű példánya. Nincs kasztja. Totál
egyedül maradt. Nagy filmeket és

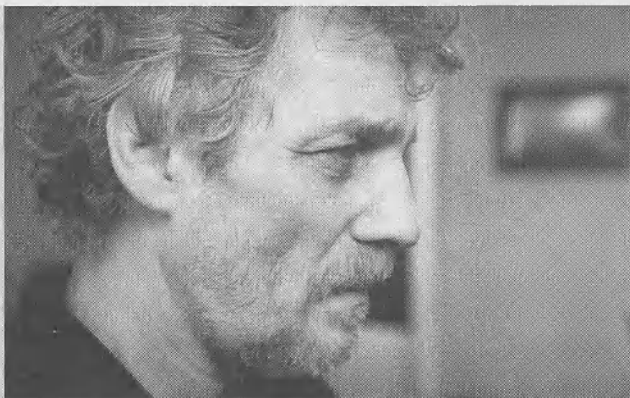
A *Koccanás* című filmben

alakításokat maga mögött tudó, legendás színházi és irodalmi holtak szere-
tetét őrző, szerződéstépegető, az ivást véresen komolyan vevő, tivornyázó,
dulakodó, nőimádó alkat, aki műanyag öngyújtóval is dögösen tud tüzet adni;
bölényeken nevelkedett, de nem bölény típus. Egyrészt nem lusta, nem önt-
elt, nem önző, nem arrogáns, nem felfuvalkodott. Nincs benne gőg és el-
bizakodottság. Alázattal adja magát szárnyukat próbálgató rendezőknek,
miként vele fáradó kortársainak is. Másrészt a Derzsi személyét körüllegő
óriási történetek – melyeknek ahány mesélője, annyi verziója – nem csu-
pán jó sztorik, hanem megejtő históriák, többségükben arról árulkodnak,
hogy alanyuk nem igazi dúvad, inkább olyan gyermeklelkületű vadorzó.
Örök árva. Tisztaszívű csirkefogó. Egy Liliom. A purgatórium is hatástalan
marad rá.

Voltaképp e folyton önemésztésben tévelygő, egyensúlyát kereső test és
szőrös marconaábrázat mögötti elesett gyermekségben lakozik az a fajta lel-
ki esszencia, ami megragadta Tarr Bélát. Vagy másképp közelítve: a terri-
tóriumból kitevedt, éjszakai országúton kóborló vad, mely már belenézett
a reflektorba. Tarrt nem pusztán maga a kárhozott állapota érdekli, hanem
idejutásunk oka és okozata is, és kivételes gyengédséggel fordul a mindezt
jelenléttel felölelni képes szereplői felé.

Ezekben a filmekben nem lehet játszani, de úgy csinálni sem, mintha az
illető nem játszana, és ez a jelenlét-dolog sem olyan egyszerű. Tarrnak nem
önpusztítókra vagy alumíniumpultok fölött markánsodott arcokra van
szüksége, hanem olyan emberekre, akik tisztában vannak a maguk kozmi-
kusan egyetemes kiszolgáltatottságával, és igen közel járnak ahhoz a pont-
hoz, melyen már alig mozgatja meg őket önnön életük egy-egy drámai törté-
nése. Az elidegenedettséggel, a vesztes pozícióval és a lassan beteljesedő követ-
kezmény tudomásulvételét közvetítő lelkiállapotot kell felmutatni, igen
súlyos, beletörődött, nehéz pszichét. (Ebből pedig már játszi könnyedén
meg lehet formálni Woyzecket, Büchner testi-lelki nyomor és megaláztatás
szülte, látomások gyötörte szeretőgyilkosát.) Tarr szereplői, noha az at-
moszféra részei, teremtoi, nem táj- vagy díszletelemek, ellenkezőleg: film-
jei tüdejét, szívét, máját, idegrendszerét adják, író és rendező világa nem ál-
taluk, hanem bennük szólal meg. Azzal is hatnak a filmre, ami elvész a vá-
góasztalon.

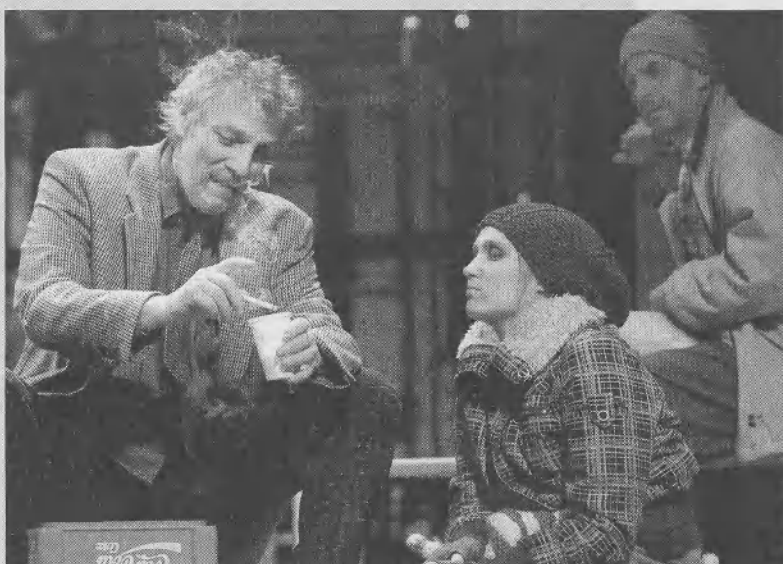
Derzsi komoly filmszínész. Mindenekelőtt azért, mert feltétlenül hisz a
rendezőnek. Kínózható. A színházi szerepeit az előadás koncepcióját szem-
előtt tartva tetőtől talpig maga építő és a próbafolyamat első pillanatától hús-
vér emberként létező, mértekre választ kereső színész a kamera előtt
mindaddig világítási felületté válik, míg a rendező elképzeléseire kompon-
álja őt, míg kivonja belőle elgondolásait, ám az ettől a ponttól élvezhető

FENT: A londoni férfi című Tarr Béla filmben

KÖZÉPEN: A Keleti pu. című előadásban (Fodor Annamáriával és Hirtling Istvánnal)

LENT: Főinkvizitorként a Don Carlosban (Gáspár Sándorral)

Schiller Kata felvétele

szabadság kihasználásának legnagyobb játékosai közé tartozik. Nem lépi át hatáskörét, nem foglalkoztatja a film egésze, a mondandó, nem szerepet játszik, hanem szerepkoncentrációként működik. Ez az oka, hogy a leggyengébb filmekben is mindig jó, és nem véletlen, hogy annyi nagy moziban forgatott. Szerzői filmek kategóriájában az egyik legegységesebb színészi életmű az övé. *A torinói ló*, *A londoni férfi*, *a Werckmeister harmóniák*, *a Sátántangó*, *az Őszi almanach*, *az Ajándék ez a nap*, *a Szürkület*, *a Szenvedély*, *a Kutya éji dala* (és hogy ifjabb generációk is képviseltesék magukat: *a Koccanás*) olyan alkotások, melyekből már egy-kettő is jelentékkennyé tesz egy filmográfiát.

Koncz Zsuzsa felvétele

Az Őszi almanach színházi szempontból is ingyenség. Amolyan színházi elemekkel operáló nem-színház. A zárt tér, a teátrális fényhasználat, Pauer Gyula poros, avított hangulatot keltő selyemtapétája és főlái, a szobáról szobára kígyózó, kamaradrámát idéző jelenelek, a minimális írott anyaggal szituációkra improvizálható színészvezetés amolyan pszeudoszínház. Derzsi a lakástulajdonos idős asszony fia, folyvást pénzt lejmoló, tehetetlenségét agresszióba fojtó otromba. Egyszerűsége végzetként csap le rá. Emlékezetes párost alkottak a marcipánnal bevont méregfogát mindenkiiben megjárato ápolónő alakításáért díjjal jutalmazott Bodnár Erikával.

Derzsi civil duhajkodása és kócos ábrázata piócamód tapadt rá a színészre. Az ösztöneiken, indulataikon uralkodni képtelen hősök megformálója. *Az út végén a folyó* pesti színházi előadásában úgy vágott baltát a síró gyerek ágyába, hogy sokkhullám futott át a nézőtérben. Elhitette a kontroll hiányát. A határok átlépése, elkenése, privát élmények és gesztusok beforgatása egyébként alapvonása. Berántja a nézőt. Zavarba hozza. Megpiszkálja ké-

nyelmes szemlélődő pozícióját. Visszadöbent. Maradandó szárazsággal érdeklődik elhunyt lánya részére koporsóárak iránt a *Frankenstein-tervben*. Legutóbbi kreációja a *Don Carlos* főinkvizitóra, ez az ártatlanul Weöres Sándorba oltott Nádasdy Kálmán, melyben baltára sem volt szüksége a vér meghűtéséhez.

Mondják, hogy a jó színész bármit el tud játszani. Derzsiben az a jó, hogy jelenteni képes szinte bármit. Bomlott elméjű uralkodót, ámokfutó fejedelmet. Hajléktalant, akit mintha tényleg most szedtek volna fel a Keleti pályaudvaron. Gyilkost és nőt féltékenységéből késelőt. Vérfertőző kéjencet, erőszaktevőt, a másik oldalon légynek sem ártó szerencsétlent. Földrajztanárt, aki jó ember.

Valójában mesehős. Tündérországát egész életén át hiába kereső Kukorica János.